

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Кафедра публічного управління, адміністрування та міжнародної
економіки**

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СОЦІАЛЬНА ТА ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА»**

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	28	«Публічне управління та адміністрування»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	281	«Публічне управління та адміністрування»
ОП		«Публічне управління та адміністрування»
РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ		Другий (магістерський)
ФАКУЛЬТЕТ		Економічний

«Соціальна та гуманітарна політика». Робоча програма навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти економічного факультету за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування, другий (магістерський) рівень вищої освіти / Розробник В.І. Панасюк, Г.В. Джегур. Біла Церква: БНАУ, 2021. 25 с.

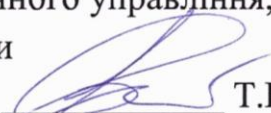
Розробник: В.І. Панасюк, канд екон. наук, доцент.

Г.В. Джегур, канд екон. наук.

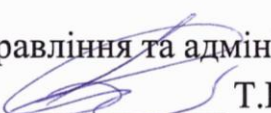
Робочу програму затверджено на засіданні кафедри публічного управління, адміністрування та міжнародної економіки

(Протокол № 1 від 27.08. 2021 р.)

Завідувач кафедри публічного управління, адміністрування та міжнародної економіки

д-р екон. наук, професор Т.В. Сокольська

Гарант ОП «Публічне управління та адміністрування»

д-р екон. наук, професор Т.В. Сокольська

Схвалено науково-методичною комісією економічного факультету
(Протокол № 1 від 30.08.2021 р.)

Голова науково-методичної комісії

д-р екон. наук, професор І.М. Паска

ЗМІСТ

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
2. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	5
3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ	5
4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНА ТА ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА»	6
5. СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ	7
6. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
6.1. Лекції	8
6.2. Практичні заняття	11
6.3. Самостійна робота	12
6.4. Індивідуальне науково-дослідне завдання	14
7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ	20
8. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	21
9. ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ	21
10. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ	22
11. ПЕРЕЛІК НАОЧНИХ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ	23
12. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	23

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНА ТА ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА»

Згідно з навчальним планом на 2021-2022 навчальний рік, на вивчення дисципліни «Соціальна та гуманітарна політика» для денної форми навчання виділено всього 90 академічних годин (3 кредити ECTS), у т.ч. аудиторних – 30 години (лекції – 20, практичні заняття – 10), самостійна робота студентів – 60 годин.

Опис навчальної дисципліни за показниками та формами навчання наведено в таблиці:

Найменування показників	Шифр та найменування галузі знань, спеціальності, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»	Вибіркова	
Модулів – 2	Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		другий	другий
ІНДЗ відповідно до рекомендованого списку		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		3	3
Тижневих годин для денної форми навчання: Аудиторних – 30 год. (20 год. лекцій і 10 год. практичних). На тиждень: 2 год. лекції; 1 год. практичні. Самостійної роботи студента – 60 год.	Другий (магістерський) рівень вищої освіти	Лекції	
		20 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		10 год.	4 год.
		Лабораторні	
		- год.	- год.
		Самостійна робота	
		50 год.	70 год.
		Індивідуальні завдання:	
		10 год.	
		Вид контролю: залік	

Метою вивчення дисципліни «Соціальна і гуманітарна політика» є набуття студентом знань про особливості реалізації соціальної й гуманітарної політики держави, умінь і навичок розв'язання соціально-гуманітарних проблем на засадах соціальної відповідальності, правових та етичних норм; прийняття обґрунтованих рішень в сфері соціального захисту та соціальної безпеки людини, забезпечення відповідного рівня гуманітарного розвитку населення України з урахуванням євроінтеграційних цілей державної політики та особливостей регіонального розвитку України.

2. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вибіркова навчальна дисципліна «Соціальна та гуманітарна політика» базується на знаннях такої дисципліни як «Механізми публічного управління та адміністрування», вивченої в 1-му семестрі магістратури.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Символ результатів навчання за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» відповідно до освітньої програми	Результати навчання з дисципліни
РН 01. Знати теоретичні та прикладні засади вироблення й аналізу публічної політики, основ та технологій прийняття управлінських рішень.	РН 1.1. Знати та розуміти теоретико-методичні основи соціально-гуманітарної сфери, володіти концептуальними засадами формування соціальної і гуманітарної політики. РН 1.2. Уміти розробляти проекти нормативних та розпорядчих документів у соціальній та гуманітарній сферах.
РН08. Уміти здійснювати ефективну комунікацію, аргументувати свою позицію, використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології у сфері публічного управління та адміністрування на засадах соціальної відповідальності, правових та етичних норм.	РН 8.1 Уміти застосовувати сучасні технології соціального захисту та соціальної безпеки людини, використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології для реалізації соціальної і гуманітарної політики. РН 8.2. Уміти аналізувати засади соціального розвитку та провідні моделі соціальної політики, володіти методами і формами управління установами соціального захисту. РН 8.3. Володіти методами соціальної роботи та управління соціально-трудовими конфліктами.
РН 11. Розробляти обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції, враховувати цілі, наявні законодавчі, часові та ресурсні	РН 11.1. Уміти аналізувати досвід розвинутих країн світу щодо реалізації соціальної та гуманітарної політики, управління державними установами соціальної сфери, розробляти управлінські рішення з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції на користь соціально-гуманітарного розвитку України. РН 11.2. Застосовувати елементи критичного мислення для рішення конкретних проблем

обмеження, оцінювати політичні, соціальні, економічні та екологічні наслідки варіантів рішень.	соціального захисту та соціально-гуманітарної безпеки населення України.
--	--

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНА ТА ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА»

Змістовний модуль 1.

Теоретичні засади соціальної та гуманітарної політики

Тема 1.1. Теоретико-методологічні підходи до аналізу соціальної та гуманітарної політики

Тема 1.2. Гуманітарна політика України

Тема 1.3. Соціальна політика формування соціальної безпеки людини і суспільства

Тема 1.4. Система соціального захисту населення

Тема 1.5. Державна політика регулювання ринку праці та трудової міграції

Змістовий модуль 2.

Окремі соціальні та гуманітарні проблеми й шляхи їх вирішення

Тема 2.1. Державна політика регулювання доходів населення та подолання бідності.

Тема 2.2. Система пенсійного забезпечення та пенсійна реформа в Україні

Тема 2.3. Формування гуманітарного простору в Україні

Тема 2.4. Державна політика регулювання етнічних, релігійних, духовних проблем суспільства

Тема 2.5. Врегулювання та вирішення соціально-трудова конфліктів

5. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	всього	у тому числі				всього	у тому числі			
		л	п	ІНДЗ	СРС		л	п	ІНДЗ	СРС
Змістовний модуль 1.										
Теоретичні засади соціальної та гуманітарної політики										
Тема 1.1	9	2	1	1	5	9	1	-	-	8
Тема 1.2	9	2	1	1	5	9	-	1	-	8
Тема 1.3.	9	2	1	1	5	9	1	-	-	8
Тема 1.4	9	2	1	1	5	9	1	-	-	8
Тема 1.5	9	2	1	1	5	9	-	1	-	8
Разом за ЗМ 1	45	10	5	5	25	45	3	2	-	40
Змістовий модуль 2.										
Окремі соціальні та гуманітарні проблеми й шляхи їх вирішення										
Тема 2.1	9	2	1	1	5	9	1	-	-	8
Тема 2.2	9	2	1	1	5	9	-	1	-	8
Тема 2.3	9	2	1	1	5	9	1	-	-	8
Тема 2.4	9	2	1	1	5	9	1	-	-	8
Тема 2.5	9	2	1	1	5	9	-	1	-	8
Разом за ЗМ 2	45	10	5	5	25	45	3	2	-	40
Всього годин	90	20	10	10	50	90	6	4	-	80

Примітка: л – лекції, п – практичні заняття, ІНДЗ – індивідуальні науково-дослідні завдання, СРС – самостійна робота студентів.

6. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Лекції

Тема і зміст лекції	К-ть годин
<i>Змістовний модуль 1.</i> <i>Теоретичні засади соціальної та гуманітарної політики</i>	
Тема 1.1. Теоретико-методологічні підходи до аналізу соціальної та гуманітарної політики Академічна доброчесність. Поняття «суспільство» та його основні сфери. Поняття соціальної сфери суспільства. Соціальна структура суспільства. Соціальна політика як галузь наукових знань. Складові суспільного, соціального, духовного розвитку суспільства. Об'єкт і предмет її дослідження. Предмет, мета, завдання, структура курсу «Соціально-гуманітарна політика». Зв'язок соціально-гуманітарної політики з іншими науками. Поняття «соціальна держава» та її мета, функції і принципи. Теоретичний аналіз інституалізації соціальної політики як галузі державної політики. Розвиток і трансформація моделей соціальної політики. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні. Роль держави у реалізації соціальної політики. Соціальна політика сучасної держави.	2
Тема 1.2. Гуманітарна політика України Поняття гуманітарної політики держави: необхідність, значення, напрями. Стратегічна мета й основні принципи гуманітарної політики. Гуманітарна політика зарубіжних країн. Гуманітарна політика України: концепція, шляхи реалізації. Індекс гуманітарного розвитку. Загальнонаціональні пріоритети гуманітарної політики. Регіональні особливості гуманітарної політики в Україні.	2
Тема 1.3. Соціальна політика формування соціальної безпеки людини і суспільства Поняття «соціальні нормативи». Соціальна політика з формування соціальної безпеки людини. Соціальні нормативи як відправна точка соціальної політики. Державні соціальні стандарти - основа нормативно-правового забезпечення соціальної політики. Базовий державний мінімальний соціальний стандарт. Принципи, цілі й завдання соціальної стандартизації. Процес стандартизації соціальної політики. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Види державної соціальної допомоги. Пільги і компенсації. Соціальне обслуговування та соціальні послуги Міжнародні стандарти соціальних і гуманітарних прав людини. Соціальні і гуманітарні права в європейській правовій системі.	2

Тема 1.4. Система соціального захисту населення Сутність категорій «соціальний захист», «соціальне забезпечення». Сутність соціального захисту населення в сучасних умовах. Компоненти системи соціального захисту та їх взаємодія. Об'єкти та суб'єкти системи соціального захисту. Вітчизняна модель державного управління у сфері соціального захисту населення. Сутність соціальної політики стосовно інвалідів. Правові засади і основні складові соціального захисту. Активні і пасивні заходи. Соціально-побутові заходи та медико-соціальні аспекти захисту. Соціальне забезпечення у випадку народження у сім'ї дітей. Соціальне забезпечення громадяни на державній службі. Сутність соціального страхування. Соціальний захист учасників АТО. Діти в системі пріоритетів соціальної політики. Базові чинники соціального захисту молоді. Особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.	2
Тема 1.5. Державна політика регулювання ринку праці та трудової міграції Сутність та структура трудового потенціалу. Ринок праці та зайнятість у соціально-економічній системі. Соціально-трудова відносини як об'єкт соціальної політики. Міжнародні стандарти соціальної політики у сфері праці. Пріоритетні напрями державної політики у сфері праці та зайнятості. Підходи, моделі та напрями політики щодо трудової міграції: міжнародний досвід. Зовнішня трудова міграція населення України та політика щодо її регулювання.	2
Разом за змістовий модуль 1.	10
<i>Змістовий модуль 2.</i> Окремі соціальні та гуманітарні проблеми й шляхи їх вирішення	
Тема 2.1. Державна політика регулювання доходів населення та подолання бідності. Сутність та структура доходів населення. Державна політика регулювання доходів населення. Оплата праці в системі державної політики регулювання доходів населення. Фіскальна система державного регулювання доходів населення. Напрями вдосконалення державної політики у сфері регулювання доходів населення. Гуманітарний розвиток та людський розвиток. Індекси людського розвитку. Основні цілі людського розвитку. Поняття та методологічні підходи до оцінки бідності. Межа, рівень та глибина бідності. Крайня форма бідності. Критерії та масштаби бідності в Україні. Межа бідності в Україні. Причини появи та прогресування бідності в Україні. Регіональна варіація бідності населення в	2

Україні. Стратегічні напрями подолання бідності. Етапи впровадження стратегії подолання бідності. Світовий досвід боротьби з бідністю.	
Тема 2.2. Система пенсійного забезпечення та пенсійна реформа в Україні Пенсія як соціально-політична категорія. Види пенсій та критерії їх призначення. Солідарна пенсійна система. Порядок надання пенсій в Україні. Трудові та соціальні пенсії. Пенсії за особливі заслуги перед Україною. Законодавча база пенсійного забезпечення в Україні. Сучасний стан і проблеми пенсійної системи України. Динаміка диференціації розмірів пенсій в Україні за різними нормативними актами. Державне пенсійне страхування: його суть і необхідність впровадження в Україні. Створення трирівневої пенсійної системи - об'єктивна необхідність і стратегічне завдання пенсійного реформування. Недержавні пенсійні фонди. Базові, страхові й додаткові пенсії. Мета напрями і завдання пенсійної реформи. Політики адаптації суспільства до умов старіння населення.	2
Тема 2.3. Формування гуманітарного простору в Україні Гуманітарний розвиток та гуманітарна політика. Сутність гуманітарного розвитку. Пріоритети і перспективи гуманітарної політики країни. Гуманітарний аудит та розробка і реалізації державних програм у гуманітарній сфері. Формування національної свідомості. Феномен української ідентичності. Поняття міжетнічної взаємодії. Спільне минуле – спільне майбутнє. Духовна єдність поліконфесійної країни. Вплив засобів масової інформації на формування національної свідомості. Теоретико-методологічні основи державної політики у сфері охорони здоров'я. Інституціональні та нормативно-правові засади реалізації політики охорони здоров'я. Реформування сфери охорони здоров'я в Україні. Освіта як основа інтелектуально-духовного розвитку суспільства і держав. Місце освітньої системи в соціально-культурній сфері України. Державна політика у сфері культури.	2
Тема 2.4. Державна політика регулювання етнічних, релігійних, духовних проблем суспільства Етнічність та поліетнічність: українська специфіка в контексті світового досвіду. Сутність, завдання та правові засади державної етнополітики. Суб'єкти реалізації етнополітики держави. Державно-конфесійні відносини як складова духовного життя суспільства. Сучасна релігійна ситуація в Україні. Практична реалізація державної політики у сфері відносин із релігійними організаціями. Досвід європейських країн у розбудові державно-конфесійних відносин. Сутність ідентичності як соціогуманітарного феномена. Конфлікт ідентичностей в Україні та механізми їх розв'язання.	2

Формування зрілої національної самосвідомості як інструмент подолання конфлікту ідентичностей.	
Тема 2.5. Врегулювання та вирішення соціально-трудових конфліктів Сутність соціально-трудового конфлікту, їх різновиди, причини і умови виникнення. Методи управління соціально-трудовими конфліктами. Стратегії переговорів у вирішенні соціально-трудових конфліктів. Соціальне партнерство як досягнення злагоди в колективному трудовому спорі (конфлікті).	2
Разом за змістовий модуль 2	10
Всього	20

6.2. Практичні заняття

№ з/п	Назва теми	К-ть годин
<i>Змістовний модуль 1.</i>		
Теоретичні засади соціальної та гуманітарної політики		
1	Соціально-гуманітарна політика в системі державного управління	1
2	Стратегії, цілі й пріоритети в соціально-гуманітарній політиці України	1
3	Нормативно-правове забезпечення соціально-гуманітарної політики в Україні	1
4.	Соціально-гуманітарні ризики та соціальна допомога	1
5	Соціальна політика в галузі зайнятості	1
<i>Разом за змістовий модуль 1</i>		5
<i>Змістовий модуль 2.</i>		
Окремі соціальні та гуманітарні проблеми й шляхи їх вирішення		
6	Цілі та принципи соціального і гуманітарного розвитку. Бідність як соціальний феномен	1
7	Пенсійна реформа в Україні	1
8	Фінансування соціально-гуманітарної сфери	1
9	Сфера культури, освіти та науки як об'єкт державного управління	1
10	Соціально-трудові конфлікти та соціальне партнерство	1
<i>Разом за змістовий модуль 2</i>		5
Всього		10

6.3. Самостійна робота

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Змістовний модуль 1.</i> Теоретичні засади соціальної та гуманітарної політики		
1.	Сутність соціального захисту населення в сучасних умовах. Компоненти системи соціального захисту та їх взаємодія. Об'єкти та суб'єкти системи соціального захисту. Вітчизняна модель державного управління у сфері соціального захисту.	5
2.	Гуманітарна політика України: концепція, шляхи реалізації. Індекс гуманітарного розвитку. Принципи, цілі й завдання соціальної стандартизації. Процес стандартизації соціальної політики	5
3	Основні риси соціальної держави. Моделі соціальної держави (англосаксонська, романська, середньоевропейська або скандинавська) та їх характеристика.	5
4	Моделі держав загального добробуту (ліберально-демократична, соціал-демократична, консервативна) їх сутність. Сутність і ознаки моделей держав загального добробуту. Шведська модель держави загального добробуту (ДЗД) (соціально-демократична). ДЗД в соціально-орієнтованій економіці ФРН, особливості функціонування ДЗД у США. Політико-правова основа функціонування держав загального добробуту в різних країнах світу.	5
5	Сутність соціального страхування. Соціальне страхування на випадок безробіття. Соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. Соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням. Пенсійне страхування. Медичне страхування. Основні пріоритети системи соціального страхування в Україні.	5
<i>ІНДЗ за модулем 1</i>		5
Разом за змістовий модуль 1		30
<i>Змістовий модуль 2.</i> Окремі соціальні та гуманітарні проблеми й шляхи їх вирішення		
1	Адресна соціальна допомога сім'ям з низькими доходами. Соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям. Методика надання субсидій населенню. Динаміка отримувачів	5

	державної соціальної допомоги. Напрями реформування державної соціальної допомоги в Україні.	
2	Система пенсійного забезпечення в Україні після реформи. Етапи впровадження пенсійної реформи. Досвід пенсійного реформування в інших країнах. Поняття «безробіття». Його соціально-економічні наслідки. Типи безробіття (плинне, циклічне або кон'юнктурне, структурне, сезонне, приховане). Моделі регулювання ринку праці (європейська, американська) їх сутність і характеристика. Безробіття в Україні його особливості. Поняття «зайнятість». Її основні принципи. Ринок праці в Україні та напрями його розвитку. Охоплення працею, соціальний захист непрацюючих та бмалозабезпечених громадян. Захист населення від безробіття та захист безробітних. Фонд страхування у разі безробіття. Схема надання різних допомог по безробіттю в Україні.	5
3	Додаткові гарантії щодо працевлаштування. Державні гарантії щодо зайнятості, підготовки та перепідготовки кадрів. Мінімальна заробітна плата та її гарантії в системі соціального захисту. Індексація заробітної плати працюючих як елемент захисту в умовах інфляції. Компенсація втрати частки заробітної плати у зв'язку із затримкою її виплати. Компенсація ушкодження здоров'я від нещасного випадку та профзахворювання. Перелік видів допомоги для безробітних у розвинутих країнах.	5
4	Моделі міжетнічної взаємодії в українському суспільстві Теоретико-методологічні підходи до дослідження міжетнічної взаємодії. Міжетнічна взаємодія на прикладі поліетнічного міста. Моделі міжетнічної взаємодії в поліетнічному місті.	5
5	Поняття регіональних особливостей соціальної сфери та її галузі. Рівні управління соціальною сферою. Джерела фінансування соціальної сфери. Напрямки покращення фінансування соціальної сфери в Україні	5
<i>ІНДЗ за модулем 2</i>		5
Разом за змістовий модуль 2		30
Всього		60

Примітка: У розрахунку годин на виконання самостійної роботи передбачено час на виконання ІНДЗ.

6.4. Індивідуальне науково-дослідне завдання

Окремим завданням самостійної роботи здобувачів вищої освіти є підготовка індивідуального завдання. При виконанні індивідуального навчально-дослідного завдання та інших видів самостійної роботи використовується дослідницький метод та прийоми доказу, аргументації, систематизації, узагальнення, виділення причин недовірок, аналіз підсумків роботи, корегування дій для досягнення мети.

Індивідуальне завдання виконується здобувачем самостійно під керівництвом викладача протягом вивчення дисципліни. Мета – надати здобувачу можливість проявити здібності до дослідницької роботи, використовуючи знання, одержані в процесі оволодіння навчальним матеріалом з антимонопольного регулювання і контролю.

При контролі виконання завдань для самостійного опрацювання оцінці підлягає есе, підготовлене здобувачем. Тема обирається здобувачем самостійно і погоджується з викладачем. Есе не повинні повторюватися в одній академічній групі.

Есе (фр. *essai* «спроба, проба, нарис», від лат. *exagium* «зважування») – прозовий твір невеликого обсягу й вільної композиції, який виражає індивідуальні враження й міркування автора з конкретного приводу або питання й не претендує на визначальне або вичерпне трактування предмета.

Написання есе є надзвичайно корисним, оскільки це дозволяє автору навчитися чітко і грамотно формулювати думки, структурувати інформацію, використовувати основні поняття, виділяти причинно-наслідкові зв'язки, ілюструвати досвід відповідними прикладами, аргументувати свої висновки.

Написання есе – це досить тривалий процес, який вимагає вільного володіння матеріалом та чіткої аргументації. Для того аби есе мало вигляд повноцінного, завершеного твору, необхідно щоб в ньому містилося ряд елементів:

- чітко викладена суть проблеми та її аналіз з використанням аналітичного інструментарію;
- аналіз статистичних даних та підбір цікавих прикладів з досліджуваної проблеми;
- аргументація – міркування, що використовує факти, щирі судження, наукові дані і переконує в істинності того, про що йде мова;
- чітко сформульовані висновки, які ґрунтуються переважно на власних переконаннях та поглядах (самооцінка).

При написанні есе, автор, здійснюючи відбір даних, ознайомлюється не лише з вибраною проблемою, а й з суміжними їй, а при роботі з літературою він не просто відбирає необхідні абзаци тексту, а аналізує, порівнює і оцінює можливості їхнього застосування.

Рекомендовані структура і план есе:

Структура есе визначається пропонованими до нього вимогами:

- думки автора есе з проблеми викладаються у формі коротких тез;

- думка повинна бути підкріплена доказами, тому за тезою слідують аргументи.

Аргументи – це факти, явища суспільного життя, події, життєві ситуації і життєвий досвід, наукові докази, посилання на думку вчених та ін. Краще надавати два аргументи на користь кожної тези: один аргумент здається непереконаливим, три аргументи можуть «перевантажити» виклад, виконаний в жанрі, орієнтованому на стислість і образність.

Таким чином, есе набуває такої структури (кількість тез і аргументів залежить від теми, обраного плану, логіки розвитку думки):

- вступ;
- теза, аргументи;
- теза, аргументи;
- теза, аргументи;
- висновок.

Отже, незважаючи на незначний обсяг та творчу спрямованість есе має відповідати стандартній структурі, а саме:

- титульна сторінка (Додаток А);
- план;
- вступ;
- основна частина, яка за бажанням може бути поділена на невеликі підпункти;
- висновки;
- список використаних джерел.

При написанні есе важливо також враховувати наступні моменти:

1. Вступ і висновок повинні зосередити увагу на проблемі (у вступі вона ставиться, у висновку – резюмується думка автора). У вступі необхідно сформулювати головну тезу (коротко сформульовані основні положення). Надалі вона має узагальнюватися і знайти своє відображення у висновках. На початку роботи прийнято давати коротке та чітке визначення основних понять. Це дозволить означити наукову концепцію, з позицій якої автор виступає.

2. Основна частина містить у собі аргументи в захист сформульованої головної тези. Аргументи необхідно чітко означити. На обґрунтування кожної з тез доцільно наводити 2-3 аргументи. Бажано, через всі сутнісні блоки провести головну думку есе. Аргументи мають включати в себе короткі, яскраві практичні приклади, висновки аналізу статистичної інформації. Обов'язковими є посилання на першоджерела.

Необхідними є виділення абзаців, червоних рядків, встановлення логічного зв'язку між абзацами (так досягається цілісність роботи).

3. У висновках необхідно коротко перелічити тези сутнісного блоку, здійснити висновки. Не бажані повтори формулювань. Разом з тим, автор має бути впевнений, що вони (тези) були достатньо обґрунтовані в роботі.

Стиль викладу: есе властиві емоційність, експресивність, художність.

При написанні есе необхідно досягти певних цілей. Коли розповідь готова, варто перевірити наступне:

- Чи дана відповідь на поставлене запитання?
 - Наскільки зрозуміло і точно викладено свої думки?
 - Чи природно звучить те, що написано, чи немає помилок?
- Переконайтеся також у тому, що:
- Продемонстровано своє бажання будувати свою кар'єру в певному напрямку.
 - Були «націлені» на побудову кар'єри в певній галузі.
 - Включили у розповідь від однієї до трьох якостей, сильних сторін, характерних особливостей, які вирізнятимуть позицію дослідника з маси інших кандидатів.
 - Представили хоча б один вагомий аргумент на користь того, щоб у майбутньому роботодавець був зацікавлений запросити автора до роботи в публічному органі чи у свій бізнес.

Таблиця

Есе як жанр наукової творчості

Обсяг тексту	Від 800 до 1000 слів.
Особливості змісту	В основу покладено роздуми з приводу чогось побаченого, прочитаного або пережитого особисто. Висловлюються особисті погляди – світогляд, думки, почуття, ідеї, висвітлюються моральні (етичні, громадянські тощо) цінності. Над усе цінується самотійність і оригінальність, парадоксальність думок та оцінок. На першому плані – особистість того, хто пише.
Особливості композиції	Композиція довільна, послідовність викладу спричинена логікою роздумів. Обов'язковою є аргументованість і переконливість. У тексті проводяться паралелі, добираються аналогії, використовуються асоціації. Роздуми поєднано з емоційною оцінкою подій або явищ.
Особливості стилю	Стиль – публіцистичний. Емоційність, експресивність, яскрава образність досягаються вживанням метафор, порівнянь, символів.
Особливості мови	Інтонація розмовна (безпосередність, невимушеність вислову). Допускається розмовна лексика, що створює враження «живої бесіди» з читачем. Уживання неповних речень, питальних та окличних конструкцій, риторичних звертань, запитань, тверджень.

	Головна вимога – індивідуальність авторського стилю.
Заголовок	Заголовок не перебуває в прямій залежності від змісту, він може пояснювати, що стало поштовхом до авторських роздумів, передавати почуття, настрій автора тощо.

Алгоритм написання есе

- 1) постановка проблеми;
- 2) обдумування проблеми (ідеї, приклади, що їх ілюструють);
- 3) планування есе (визначення структури);
- 4) написання есе;
- 5) перевірка та редагування роботи;
- 6) підготовка презентації;
- 7) презентація есе.

Вибір теми есе. Студент може самостійно обрати будь-яку тему з рекомендованої кафедри тематики. За умови, коли студент вчасно не обрав тему або затрудняється у виборі, тему може запропонувати викладач. Староста складає список студентів з назвами обраних тем і передає його викладачеві.

Підбір літератури. Студент використовує рекомендовану літературу, також самостійно здійснює пошук необхідних наукових праць. Для цього потрібно ознайомитись із каталогами наукових бібліотек, новими надходженнями до них, виділити дослідження тих авторів, які працюють над науковими проблемами, пов'язаними із темою обраної роботи. Необхідно обов'язково ознайомитись з журнальними публікаціями останніх кількох років. Радимо опрацювати такі часописи: «Держава і регіони», «Актуальні проблеми економіки», «Економіка України» та інші. Також джерелами можуть слугувати статті газет, телевізійних програм. Фактичні і статистичні матеріали містяться у електронних звітах міністерств та відомств України. Допускається використання підручників і навчальних посібників іноземних авторів. Не допускається підготовка есе виключно за матеріалами навчальних підручників і посібників.

Тему щодо виконання ІНДЗ студенти погоджують з викладачем, здати виконану роботу повинні у термін, встановлений графіком. До здачі заліку студенти допускаються тільки після співбесіди по суті питань, що висвітленні у ІНДЗ, та після її зарахування викладачем.

Загальний обсяг есе з врахуванням усіх структурних елементів – до 8 сторінок формату А4, шрифт Times New Roman, кегель 14 pt з інтервалом 1,5 між рядками, з відступами від країв аркуша по 2 см зліва та згори і по 1,5 см знизу та справа. У разі використання літератури та інших джерел посилання на них обов'язкове. Посилання на першоджерела необхідно подавати по тексту роботи у квадратних дужках. Так, посилання [7, с. 44-45] свідчить, що 7 – це порядковий номер джерела, позначеного у списку літератури, а 44-45 – сторінки із вказаного джерела. Головною вимогою до ІНДЗ є розкриття суті питань, а не кількість сторінок.

Критерії оцінювання ІНДЗ

При оцінювання даного виду роботи до уваги приймається, по-перше, вміння сформулювати проблему та самостійно оцінювати результати по її значущості або боротьбі з нею чи мінімізацією її негативних проявів; по-друге, критична оцінка наявних точок зору; по-третє, здібність встановлювати зв'язки між ключовими проблемами; по-четверте, здатність вивчати протилежні підходи та сформулювати свій власний.

Основними критеріями оцінки есе є наступні:

- Знання та розуміння початкового матеріалу:
 - ✓ чіткість та повнота визначень основних понять;
 - ✓ відповідність понять обраній темі.
- Аналіз та оцінка інформації:
 - ✓ грамотність проведення аналізу;
 - ✓ рівень використання прийомів порівняння та узагальнення для аналізу взаємозв'язків понять та явищ;
 - ✓ діапазон інформаційного простору.
- Побудова тез:
 - ✓ чіткість, ясність та виразність тез;
 - ✓ логіка структурування аргументів.
- Відповідність отриманих результатів та їх інтерпретація жанру есе:
 - ✓ наявність авторських суджень;
 - ✓ самостійність виконання роботи;
 - ✓ повнота розкриття теми завдання.
- Відповідність вимогам оформлення.
- Якість відповідей на питання, поставлених в ході обговорення

Саме есе, на відміну від усіх інших методів контролю і перевірки знань, має на меті реалізувати творчий потенціал через діагностику продуктивної, пізнавальної діяльності студента, який вміє аналізувати, міркувати, порівнювати, виражати власну думку, шукати альтернативу та формулювати висновки.

Виконані ІНДЗ прикріплюються до відповідно створеного в платформі Moodle ресурсу або надсилаються на електронну пошту викладача, чи пред'являються в друкованому вигляді. Оцінка виставляється в електронний журнал. ІНДЗ оцінюється в 10 балів за 100-бальною системою: від «0» до «10».

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ВИКОНАННЯ ЕСЕ

1. Зміст та особливості структурних елементів системи соціальних і гуманітарних прав людини і громадянина.
2. Вплив міжнародних організацій на формування і розвиток соціальних і гуманітарних прав.
3. Пріоритетність соціальних і гуманітарних прав у європейському праві.
4. Передумови та особливості формування і розвитку соціальних і гуманітарних прав у праві ЄС.
5. Особливості внутрішньої та зовнішньої політики ЄС у сфері соціальних і гуманітарних прав.

6. Пріоритет соціальних інтересів людини в системі принципів соціальної політики.
7. Централізовані та децентралізовані засади реалізації соціальної політики.
8. Сутність та особливість ліберальної моделі соціальної політики.
9. Політика боротьби з дитячою працею: світовий досвід для України.
10. Сучасні моделі ринку праці та можливості їх формування в Україні.
11. Аналіз державної політики щодо розвитку молодіжного сектору ринку праці в Україні.
12. Проблеми та суперечності у сфері регулювання трудової міграції українців за кордон.
13. Недоліки політики України у сфері трудової міграції і за якими напрямами її необхідно вдосконалювати.
14. Загальнонаціональні пріоритети та регіональні особливості соціальної політики держави у сфері регулювання доходів населення України.
15. Аналіз законодавства України у сфері регулювання доходів населення і його відповідність міжнародним і європейським стандартам.
16. Охарактеризуйте проблеми і суперечності державно-управлінської діяльності у сфері регулювання доходів населення України.
17. Розкрийте організаційно-інституційні засади державного управління у сфері соціального захисту населення.
18. Аналіз законодавства України сфери соціального захисту і його відповідність європейським і міжнародним стандартам.
19. Порівняльна характеристика ставок внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування.
20. Охарактеризуйте проблеми та суперечності державної політики у сфері соціального страхування.
21. Політика держави щодо соціально уразливих верств населення.
22. Світові тенденції реформування пенсійної системи, можливості їх запозичення для України.
23. Сутність модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення України.
24. Проаналізуйте актуальні напрями та механізми модернізації державної політики у сфері соціального захисту щодо економічно активного населення.
25. Оцінка використання залишкового трудового потенціалу населення пенсійного віку в Україні.
26. Спільне та особливе в національних системах соціального діалогу країн-членів ЄС.
27. Функції соціального діалогу в системі соціально-трудових та соціально-економічних відносин.
28. Міжнародні та європейські стандарти соціального діалогу.
29. Розкрийте функції Комітету з охорони здоров'я Верховної Ради України у формуванні й реалізації реформ охорони здоров'я.
30. Розкрийте функції різних рівнів державного управління у сфері формування та реалізації фінансової політики охорони здоров'я.

31. Охарактеризуйте проблему рівного доступу до якісної освіти та визначте подальші кроки із забезпечення якості різних складових освіти в Україні.
32. Розкрийте механізми реалізації культурної політики держави.
33. Проаналізуйте європейські підходи до формування культурної політики держави та розкрийте їх значення для України.
34. Основні функції та завдання національної ідеології.
35. Структура та зміст форм і механізмів демократизації соціогуманітарної політики на місцевому рівні.

7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Під час викладання навчальної дисципліни «Механізми публічного управління та адміністрування» використовуються як традиційні (лекції та практичні заняття) так і інноваційні методи та технології навчання (проблемні лекції, лекції-візуалізація дискусії, мозковий штурм, презентації).

Під час лекційного курсу застосовуються слайдові презентації у програмі Microsoft Office Power Point, роздатковий матеріал, дискусійне обговорення проблемних питань. Лекції проводяться за принципом зворотного зв'язку, поєднуючи пояснення з активним залученням слухачів та дискусійним обговоренням проблемних питань.

На практичних заняттях використовуються наступні методи: заслуховуються доповіді-презентації, виконання індивідуальних та групових ситуаційних завдань, проводяться дискусії, ділові та рольові ігри. Активно використовуються методи інтерактивного навчання, зокрема, асоціативний куш, мікрофон, крісло автора та ін.

8. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Поточний контроль з дисципліни «Механізми публічного управління та адміністрування» включає тематичне оцінювання та модульний контроль.

Тематичне оцінювання аудиторної та самостійної роботи студентів здійснюється на основі отриманих ними поточних оцінок за усні та письмові відповіді за самостійні, практичні та контрольні роботи.

Поточний контроль за виконанням ІНДЗ здійснюється відповідно до графіку виконання завдання.

Модульний контроль проводиться у формі тестування та написання модульної роботи.

Кількість отриманих балів з кожного виду навчальних робіт за різними формами поточного контролю виставляється студентам у журнал академічної групи та електронний журнал після кожного контрольного заходу.

Підсумковий контроль навчальної діяльності студентів здійснюється у формі заліку за результатами поточного контролю (тематичного оцінювання, виконання ІНДЗ та модульного контролю) і не передбачає обов'язкову присутність студентів. Результати заліку оприлюднюються в журналі академічної групи до початку екзаменаційної сесії.

9. ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Оцінка за лекційне заняття виставляється за активність студента в дискусії.

Оцінку на практичному занятті студент отримує за виконані ситуативні завдання, есе, командні проекти, зроблені доповіді, презентації, активність під час дискусій.

Під час модульного та підсумкового контролю засобами оцінювання результатів навчання з дисципліни є письмові контрольні роботи та стандартизовані комп'ютерні тести.

Обов'язковими елементами активізації навчальної роботи студентів є чіткий контроль відвідування ними занять, заохочення їх навчальної активності, справедлива диференціація оцінок.

У разі неявки на заняття здобувач вищої освіти має право відпрацювати його шляхом виконання електронного тесту на платформі Moodle, підготовки відповідей на питання практичного заняття під час очної або онлайн консультації з викладачем. У разі будь-яких інших непорозумінь та питань щодо відхилення від загальної політики курсу відносини регулюються згідно з Положенням про академічну доброчесність за наступним посиланням https://btsau.edu.ua/sites/default/files/Faculties/osvita/quality/polog_akadem_dobroch_hesnis t.pdf

10. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточний контроль успішності здобувачів вищої освіти здійснюється за чотирирівневою шкалою – «2», «3», «4», «5».

Бали	Критерії оцінювання
«Відмінно»	Отримують за роботу, в якій повністю і правильно виконано завдання. Водночас здобувач вищої освіти має продемонструвати вміння аналізувати і оцінювати явища, факти і процеси, застосовувати наукові методи для аналізу конкретних ситуацій, робити самостійні висновки, на основі яких прогнозувати можливий розвиток подій і процесів, докладно обґрунтувати свої твердження та висновки.
«Добре»	Отримують за роботу, в якій повністю і правильно виконано 75 % завдань. Водночас здобувач вищої освіти виявляє навички аналізувати і оцінювати явища, факти і події, робити самостійні висновки, на основі яких прогнозувати можливий розвиток подій і процесів та докладно обґрунтувати свої твердження та висновки.
«Задовільно»	Отримують за роботу, в якій правильно виконано 60 % завдань. При цьому здобувач вищої освіти не виявив вміння аналізувати і оцінювати явища, факти та недостатньо обґрунтував твердження та висновки, недостатньо певно орієнтується у навчальному матеріалі.

«Незадовільно»	Отримують за роботу, в якій виконано менш як 60 % завдань. При цьому здобувач вищої освіти демонструє невміння аналізувати явища, факти, події, робити самостійні висновки та їх обґрунтувати, що свідчить про те, що студент не оволодів програмним матеріалом.
-----------------------	--

Підсумкова оцінка з дисципліни виставляється за 100-бальною шкалою. Вона обчислюється як середнє арифметичне значення (САЗ) всіх отриманих студентом оцінок з наступним переведенням їх у бали за такою формулою:

$$БПК = \frac{САЗ \times \max ПК}{5},$$

де *БПК* – бали з поточного контролю; *САЗ* – середнє арифметичне значення усіх отриманих студентом оцінок (з точністю до 0,01); *max ПК* – максимально можлива кількість балів з поточного контролю.

Відсутність студента на занятті у формулі приймається як «0».

Критерії оцінювання за дворівневою шкалою

Під час проведення заліку навчальні досягнення студентів оцінюються за дворівневою шкалою: зараховано, незараховано.

Оцінка «зараховано» (60-100 балів) ставиться студентові, який виявив знання основного навчального матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання і майбутньої роботи за фахом, здатний виконувати завдання, передбачені програмою, ознайомлений з основною рекомендованою літературою; під час виконання завдань припускається помилок, але демонструє спроможність їх усувати.

Оцінка «незараховано» (1-59 балів) ставиться студентові, який допускає принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань, не може продовжити навчання чи розпочати професійну діяльність без додаткових занять з відповідної дисципліни.

Шкала оцінювання успішності здобувачів вищої освіти

За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS	За національною шкалою	
		іспит	залік
90-100	A	Відмінно	Зараховано
82-89	B	Добре	
75-81	C		
64-74	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	Незадовільно (незараховано) з можливістю повторного складання	

1-34	F	Незадовільно (незараховано) з обов'язковим повторним вивченням
------	---	--

Розподіл балів, що присвоюється здобувачам вищої освіти за підсумкового контролю «залік»

Види робіт	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Модульний контроль	ІНДЗ	Загальний бал
Максимально можлива кількість балів	10	30	10	40	10	100

11. ПЕРЕЛІК НАОЧНИХ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

Наочні засоби: Слайдові презентації у програмі Microsoft Office Power Point; навчально-методичне забезпечення; навчальні матеріали в системі Moodle.

Технічні засоби: ПК; проектор.

Комунікаційні он-лайн технології: Zoom, Google Mite, Viber, Messenger.

12. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні

1. Овчаренко С. В. Гуманітарна та культурна політика [Електронний ресурс]: навч. посіб. / С. В. Овчаренко. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. 152 с.
2. Пенсійне забезпечення: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Ярошенко, С. М. Прилипко, А. М. Слюсар та ін. ; за ред. О. М. Ярошенка. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2017. 308 с.
3. Соціальна і гуманітарна політика: підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. К. : НАДУ, 2016. 792 с.
4. Соціальна та гуманітарна політика: курс лекцій. / Укладач В.І. Лобунець. Біла Церква: БНАУ, 2019. 189 с.
5. Соціально-економічний вимір України в період зміни політичних еліт. / В.Юрчишин. Київ: Разумков центр, 2019.
6. Управління соціальним та гуманітарним розвитком: курс лекцій. /Укладачі: С.М. Домбровська, В.П. Садковий. Х. : НУЦЗУ, 2018. 189 с.

Додаткові

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 трав. 1996 р. : Хартія Ради Євро- пи // Офіц. вісн. України. 2013. № 39. Ст. 1418.

2. Кіреєва О.Б. Пріоритети публічного управління у сфері соціального і гуманітарного розвитку. Публічне адміністрування: теорія та практика, 2017, вип. 2(18). С. 1-14
3. Комплексна оцінка бідності в Україні та регіонах за перше півріччя 2011– 2013 рр. : аналіт. зап. // Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України URL: <http://www.idss.org.ua>
4. Корпоративна соціальна відповідальність: підручник / О. Гирик, О. Денис, О. Дубовик та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко, д-ра екон. наук, проф. А. Я. Кузнєцової. К. : УБС НБУ, 2009.
5. Кравченко М. В. Система соціального захисту населення як об'єкт державної політики: методологія та практика : монографія / М. В. Кравченко. – К. : Інформ.- аналіт. агентство, 2012. 451 с.
6. Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні дис- пропорції : кол. моногр. / відп. за вип. Л. М. Черенько, О. В. Макарова, за ред. Е. М. Лібанової : у 2 т. К. : Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. 436 с.
7. Мельник С. В. Шляхи стимулювання соціальної відповідальності / С. В. Мельник, Т. А. Тресвятська, Л. В. Будьонна. URL: [http://www. lir.cci.lg.ua; lir.ukrpost.net](http://www.lir.cci.lg.ua; lir.ukrpost.net)
8. Нова стратегія Європейської комісії з корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) 2018–2024 URL: http://www.csr-ukraine.org/ctrategiya_evropeyskoj_komisii_.html
9. Петроє О. М. Соціальний діалог у державному управлінні: європейський досвід та українські реалії : монографія / О. М. Петроє. К. : НАДУ, 2012. 304 с.
10. Реформування соціальної політики в Україні: проблеми та перспективи : монографія / [авт. кол.: В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник та ін.]; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. – К. ; Львів : НАДУ, 2012. 368 с.
11. Сергієнко Л.В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів. Вісник ЖДТУ. 2019. № 2 (88). С 162-173.
12. Лобунець В.І. Місце органів місцевого самоврядування у розвитку соціальної сфери. Місцеве самоврядування в Україні: теорія та практика: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11 грудня 2019 року. / за заг. ред. Т.М. Лозинської, О.В. Дорофєєва. Полтава : ПДАА, 2019. С. 110-113.
13. Панасюк В. І., Арбузова Т. В. Публічно-приватне партнерство у сфері туризму як чинник соціально-економічного розвитку сільських територій. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 8. URL: DOI: [10.32702/2307-2156-2020.8.54](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.8.54)
14. Annual Progress Reports on Lisbon Strategy, European Commission URL: http://www.central2013.eu/.../Lisbon_MEMO-06-23_EN_1_.pdf
15. Cohesion policy in support of growth and jobs URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf / 2014/proposals/regulation2014_leaflet.pdf

16. Europe-2020. European Commission URL:
http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

17. Territorial cohesion: unleashing the territorial potential : Background Document to the Conference on Cohesion Policy and Territorial Development: Make Use of the Territorial Potential! 10–11 December 2009, Kiruna, Sweden URL:
http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/consultation/terco/kiruna_20091211.pdf

18. Types of Democracy // A Short Definition of Democracy: URL:
<http://www.democracy-building.info/definition-democracy.html>

Інформаційні ресурси

<https://mon.gov.ua/ua> - МОН

<https://www.msp.gov.ua/> - Міністерство соціальної політики

<https://www.msp.gov.ua/main/Normativna-baza.html> - нормативна база

Міністерства соціальної політики

<https://www.pfu.gov.ua/> - Пенсійний фонд України

<http://uszn.org.ua/author/uszn-admin/> - Управління соціального захисту